

ФЛАМАНДСКИТЕ ЛИТЕРАТУРНИ СПИСАНИЯ ПО ВРЕМЕ И СЛЕД ПЪРВАТА СВЕТОВНА ВОЙНА

доц. д-р Багрелия Борисова

През първите две десетилетия на ХХ век във фламандската литература се създават условия за оформяне и развитие на различни, понякога разнопосочни литературни течения. Без съмнение, няколко големи имена събират около себе си привърженици и последователи. Те упражняват притегателна сила за новите поетически таланти и оставят трайни следи в историята на нидерландско-езичната литература. Това са преди всичко Карел ван де Вустейне и Паул ван Остайен. Би могло да се каже, че големият им авторитет на творци и изключителното им поетическо излъчване са до голяма степен представители на двете основни групировки по онова време. Какво е характерно за литературния живот във Фландрия тогава?

От една страна, все още значителен брой писатели изповядват и защитават поетиката на второто поколение от движението „Днес и утре“¹. В периода между 1914 г. и 1920 г. излизат например произведения в този дух на автори като Карел Леру, Алис Нахон, Морис Рулантс и, разбира се, връхното постижение на Карел ван де Вустейне „Калният мъж“. От друга страна обаче, все по-силно се чуват гласовете на новите поети, които представят нови за времето естетически възгледи: Гастон Бюрсенс, Вийс Мунс, Паул Вербрюхен, Франк ван Вейнхаарт и Паул ван Остайен като водеща фигура.

Динамичното развитие в областта на литературата, протичащо не без напрежение между двете течения, води логично до възникване на собствени списания, които дават възможност не само да се публикуват новите литературни произведения, но и да се да-

де израз на теоретичните възгледи и да се вземе отношение към другите съвременни естетически позиции и трактовки на значението и функциите на литературата.

По време на Първата световна война във Фландрия се забелязва специфична форма на комбинация от идеалите на фламандското национално движение за социални и политически права с влиянието на немския експресионизъм в литературата и по-точно на немските представители от европейски ранг. Към това се прибавят и християнските добродетели, свързани с любовта към ближния и братството между хората. Това явление във Фландрия е наречено фламандски хуманен експресионизъм.

Вътре в самото движение на фламандския експресионизъм се оформят групи на привърженици на „пасивния“ и „активния“ експресионизъм. Докато по-старото поколение, дошло от редиците на движението „Днес и утре“ и откликнало на новите изисквания спрямо литературата и изкуството въобще, се дистанцира открито от немското влияние, защото вижда в него преди всичко опасността от асимилация, „активните“ експресионисти защитават възможността да се използва така наречената „фламандска политика“ на окупатора за целите на фламандското движение. Трябва да се отбележи, че немските нашественици са съумели да спечелят на своя страна доста активисти на фламандското движение, като са използвали неравностойното положение на фламандците в Белгия. Те пропагандират специална програма за реорганизация на страната, която е трябвало да гарантира права

на фламандците — да направи нидерландския език равностоен и официален в областите с население, имащо за роден език нидерландски, и да осигури импулс в развитието на икономиката на Фландрия. Немците действително реализират редица инициативи, с които нидерландският език и културата на тази езикова общност извоюват обществено признание. Така например през 1916 г. с помощта на немските окупатори в Кралския университет в Гент най-сетне официално се въвежда нидерландски език.

Гент е един от най-значимите икономически, политически и културни центрове в нидерландскоезична Фландрия. Студентите, които следват по това време там и са фламандци, е трябвало — по силата на абсурдните езикови закони в Белгия — да ползват единствено френски, наложен им във всички институции, включително и в университета. Разбираемо е защо младото поколение на фламандската интелигенция тогава се включва с ентузиазъм във всички стъпки, водещи към признаването на родния им език.

Превръщането на университета в Гент в нидерландскоезичен университет е едно от големите постижения на фламандското движение с решаващата подкрепа на немските окупатори.

В тази връзка е необходимо да се изтъкне, че особено важна роля в тези борби изиграват и две списания, издавани от студенти. „Добър ден“ излиза от 1915 г. до 1918 г., а „Аула“ просъществува по-кратко време, от 1917 г. до 1918 г. Наред с политическия активизъм в рамките на фламандското движение двете списания допринасят много за развитието и утвърждаването на експресионизма във фламандската литература.

Основното и общото в „Добър ден“ и „Аула“ се градят върху базата на възгледите за обществения ангажимент на твореца, както и за изкуството като пряко отражение

на политическите потребности на времето. От решаващо значение за реализиране на творческите заложи на писателите според „Добър ден“ и „Аула“ е чувството за принадлежността към определена общност. Базисът се на тези убеждения, младите от двете списания формулират представата за естетическия индивидуализъм, който се различава значително от традиционното схващане на индивидуализма. Приоритетът на индивидуалния елемент е мислим единствено в контекста на интересите на общото.

На „Добър ден“ и „Аула“ сътрудничат всички млади писатели, които заемат значимо място в движението на хуманния експресионизъм след Първата световна война. Това са Гастон Бюрсенс, Вийс Мунс, Паул ван Остайен и Паул Вербрюхен. Същевременно Паул ван Остайен формира кръг от съмишленици и в Антверпен, който обаче остава без печатен орган. В тази връзка трябва да се изтъкне фактът, че именно той дава решаващ тласък за обновителното движение на експресионизма в Белгия с публикациите си в „Добър ден“ и „Аула“ и със стихосбирката си „Мюзикхол“. Двете студентски списания дължат много от популярността си на активното съдействие в издаването им от страна на Паул ван Остайен.

След освобождението от немците през 1918 г. голяма част от активистите на движението за Фландрия и сътрудници на студентските списания стават жертва на репресии. Някои попадат в затвора. Такава е съдбата например на Вийс Мунс и Гастон Бюрсенс. Други успяват да избегнат репресивните мерки, като напускат своевременно родината си. Така Паул ван Остайен живее известно време в Германия и публикува там следващите си творби.

Поради разпръскването на повечето писатели и политическите промени в следвоенна Белгия литературният живот за кратко

време преживява известен застои. Нужно е да се преосмислят предишните позиции, да се изяснят отново естетическите принципи.

През 1920 г. все пак вече успява да се формира нова група творци. Инициативата дава Е. де Бок, който основава издателство „Сърп“. С помощта на няколко млади писатели-единомишленици той започва да издава списание „Пространство“.

Списание „Пространство“ не излиза дълго време — от 1920 г. до 1921 г. То обаче успява да изиграе много важна роля. „Пространство“ допринася например за формулирането на понятието „общо изкуство“, което се обяснява и обосновава в един вид манифест.

Повечето експресионисти от тези години, групирани около списанието, подкрепят идеята за изкуство, подчинено на християнски и етични цели в името на Фландрия. Тази идея е взета от формулировка на Паул ван Остайен в есето му „Експресионизмът във Фландрия“ от 1918 г.² Според него изкуството би трябвало да създаде преди всичко морално-етични идеали. Без съмнение за формирането на тези възгледи играят роля и фактори извън сферата на литературната теория и естетиката. В годините непосредствено след войната необходимостта от хуманен идеал и нравствен коректив е особено остра. Писателският кръг около списание „Пространство“ осъзнава добре тази наляла необходимост. Изхождайки от нея, той се опитва да даде колкото се може по-ясно определение за понятието „общо изкуство“ в рамките на експресионизма, но това очевидно не му се удава напълно.

Трудностите, свързани с изясняване на теоретическите постановки, намират израз в дългата и остра дискусия между привържениците на експресионистичното изкуство за различните функции, които би трябвало да изпълнява то на съвременния етап. Ня-

кои предлагат, като проводник на етични идеи изкуството да изпълнява същевременно и дидактични функции, докато други смятат, че етичното като понятие отговаря на основните естетически позиции на експресионизма и затова би било по-разумно и целесъобразно то да се подчини на специфичните за експресионизма художествени похвати и поетическа образност³. Оказва се обаче, че няма единомислие дори и относно представата за етичното, което довежда до още по-големи разслоения в групата. Повечето писатели свързват етичния идеал с общовалидни хуманистични ценности, но има и такива, които го виждат свързан на първо място с идеите на католическата вяра. Традиционно силният католицизъм в Белгия влияе и в този момент достатъчно осезателно, за да не може да бъде изтласкан от сферата на изкуството.

Различията при изясняването на функциите на новото изкуство довеждат в крайна сметка до разпадане на групата на няколко течения. През 1922 г. експресионизмът във Фландрия навлиза в своята последна фаза, която се оказва непродуктивна относно значими художествени произведения поради стагнацията във възгледите. Този последен период всъщност може да се нарече по-скоро преориентиран за повечето писатели. През същата година редколегията на списание „Пространство“ официално се разпада и авторите започват да публикуват в списания с друга ориентация.

Между 1920 г. и 1930 г. излиза списание „Фламандски труд“. То придобива особено значение, когато в него се появяват имената на Паул ван Остайен и Виктор Брунклер.

Както Остайен, така и Брунклер се включват с публикации в списанието с цел да защитят собствените си, независими вече от предходни течения, поетически възгледи. В повечето случаи те се оказват про-

вокативни с новаторския си дух, трудно приемливи и твърде различни от повечето утвърдени ценности в изкуството. Най-убедително доказателство за това са стиховете на Паул ван Остайен от този период⁴. Благодарение на него списание „Фламандски труд“ се превръща във всепризнат орган на литературния модернизъм във Фландрия.

През 1921 г. се появява списание „При истината“, основано от ван Северен. То е замислено предимно за читатели със строго католическо възпитание и силно изразени патриотични възгледи. Това определя и характера на печатаните там произведения. Списанието публикува религиозна лирика и има за цел да възпитава и образова в религиозен дух. „При истината“ увеличава значително популярността си, когато след разпадането на кръга около „Пространство“ в него започва да публикува свои стихове Вийс Мунс, един от водачите на хуманния експресионизъм. Списанието излиза до 1924 г., когато влиянието му рязко спада.

Една от причините за прекратяване на съществуването на „При истината“ вероятно е и решението на В. Мунс да започне да издава свое собствено списание, наречено „Опити“. Това става през 1923 г. В. Мунс се старее да съчетае в платформата на списанието си характерния за неговата поезия фламандски национализъм със скритите в обикновения фламандец желаниа, мечти и тревоги. Именно на това се базира и неговата популярност, въпреки че поезията му търпи критика от различни страни. Без съмнение В. Мунс умее да въздейства с възвишените идеи и екстаза на стиховете си. Те обаче отстъпват по художествени качества на поезията на значимите за времето фламандски автори⁵.

Списанието на В. Мунс се радва на сравнително широко влияние и сред строго католически настроените читатели, които пър-

воначално симпатизират на списанието на ван Северен „При истината“. Както споменахме вече, този интерес се дължи преди всичко на идейния заряд на поезията на В. Мунс, но не може да служи за доказателство за естетическата ѝ стойност.

По същото време в Антверпен започва да се издава авангардното списание „Обзор“. То излиза от 1921 г. до 1925 г. и е посветено на изобразителните изкуства, литературата, музиката и даже точните науки. В него сътрудничат видни изкуствоведи. Заслуга за широкия диапазон на публикациите е един от основателите — Мишел Съфор. В „Обзор“ по-късно се изявява и Паул ван Остайен с едни от най-новаторските си стихове.

Около всички споменати дотук списания се групират писатели от новите литературни течения. Онези творци, които остават в руслото на субективизма и индивидуалистичните тенденции на символизма и движението „Днес и утре“, продължават да участват в културния живот на страната, като публикуват в други списания. Това са обаче списания, които пледират за запазване на традициите, за класическите форми и вглъбяване във вечните човешки въпроси.

В това отношение изпъкват преди всичко две списания: „Фонтанче“ и „Червено корабно платно“. „Червено корабно платно“ излиза през 1920 г., тоест паралелно с „Пространство“. В него се срещат имената на някои от известните представители на „Днес и утре“, както и други автори от по-старото поколение. В броевете му се срещат имената на Карел ван де Вустейне, Х. Тейрлинк, В. де Мейере, Ф. ван Хеке, Г. ван Хеке, А. де Ридер.

С подзаглавието „Изкуство, литература, живот“ издателите на списанието се стараят да поддържат жива традицията на индивидуалистичната поезия от преди войната, като по този начин свържат миналото с

настоящото и бъдещето развитие на литературата. Те обаче твърде бързо разбират, че времето се е променило съществено и сега изисква друго, много по-различно изкуство. На преден план излиза литература със съвсем нови измерения. Този факт обосновава и острата критика към платформата на списанието от страна на „Пространство“ и „Фламандски труд“.

След спирането на „Червено корабно платно“ голяма част от писателите, обединени от идеите му, напускат полето на фламандската литература. Някои започват да пишат на френски език и така запазват все още възможността си да влияят на културния живот, но това влияние е маловажно.

С по-продължителен живот и с по-широко влияние е основаното през 1921 г. списание „Фонтанче“. Негови създатели са Раймон Хереман, Карел Леру, Морис Рулантс и Рихард Мине.

„Фонтанче“ събира автори, които ясно и категорично се обявяват против политическата обвързаност на литературата и каквото и да било подчинение на религиозни и етични принципи. Със същата категоричност те защитават позициите на „Днес и утре“, които вече не се възприемат от съвременниците им. Също като писателите от „Червено корабно платно“ те трудно се примиряват с факта, че времето изисква пренастройване на твореца и съобразяване с новите изисквания, обективно обусловени от общественото развитие.

Тон на публикуваните в списание „Фонтанче“ творби дават стиховете на Р. Мине. Той нюансира поетиката на предхождащите го поколения и създава поезия, в която преобладават меланхоличната ирония и релативизиращият поглед върху живота. Въпреки отправените към него критики, най-вече от страна на „Обзор“, Мине се оказва впоследствие сходен с късния Остайен и Г. Бюрсенс.

Вариативността и експерименталният подход могат в крайна сметка да доведат до сходна посока в развитие на литературата. При всички случаи обаче те са доказателство за неспокойния и вечно търсец творчески дух на поети от различни поколения. Ехо от този бурен, променлив и пъстър духовен живот долавяме в литературните списания от тогавашното време.

БЕЛЕЖКИ

¹ За движението „Днес и утре“ виж статията „За списанието „Днес и утре“ и Карел ван де Вустейне“ в настоящия брой на „Издател“. Също и: „De wereld van Van Nu en Straks“, писма от периода 1890-1901 г., издани 1974 г.

Van Nu en Straks, 1893-1901, bloemlezing, door A. M. Musschoot en inleiding door A. van Elslander. 1982.

J. P. Lissens, „Het prospectus van de eerste reeks van het tijd schrift Van Nu en Straks“, druk, geschiedenis en betekenis, 1977.

² P. van Ostajien, „Witte hoeven achter de zoom“, Poëziecentrum, Gent 1993, p. 5-31.

T. Anbeek, „Geschiedenis van de Nederlandse literatuur, 1885-1985“, Amsterdam, Uitgeverij De Arbeiderspers 1992, p. 121, 205, 207.

R. I. Lissens, „De Vlaamse letterkunde van 1780 tot heden“, Elsevier, Brussel/Amsterdam MCMLXVII, p. 164-167, 159-160.

³ „Culturele geschiedenis van Vlaanderen“, deel 9, Literatuur twintigste eeuw, Uitgeverij Baert, Deurne 1983, p. 9-10.

Виж също и: R. de Bock, „Ruimte“ in: De Vlaamse Gids, 1950. Winkler Prins Lexicon van Nederlandse Letterkunde, Elsevier, Amsterdam/Brussel 1986, p. 347.

⁴ Поезията се възприема като най-ниското стъпало на мистичния екстаз. Лириката е магическа алхимия, в нея душата е откъсната от синтактични връзки и логически контекст. На мястото на картината на преден план изпъква асоциацията.

R. Snoeck, „Paul van Ostajien en zijn Bezette stad“, 3 dln., 1975-1984.

G. Borgers, „Kroniek van Paul van Ostajien, 1975. Bzzlletin, mei 1979, специален брой

„Culturele geschiedenis van Vlaanderen“, deel 9, Literatuur twintigste eeuw, Uitgeverij Baert, Deurne 1983, p. 92.

⁵ „Culturele geschiedenis van Vlaanderen“, deel 9, Literatuur twintigste eeuw, Uitgeverij Baert, Deurne 1983, p. 86-91.